

DUKLJANSKO-BARSKA NADBISKUPIJA I CRNOGORSKA DRŽAVA

Stevo Vučinić

Montenegro has a long tradition of autochthonous state formations on its territory that reaches back to the ancient period. One of them was the Slavic state formation Doclea, whose spiritual backbone was the Doclean-Bar Archbishopric. Its role in the society changed with the circumstances of its existence.

This paper deals with the history of relations of the Doclean-Bar Archbishopric and the Montenegrin state through the history. In 1886 Montenegro signed the concordat with Rome, and after the Referendum, relations with the Catholic Church were settled with the Fundamental Agreement.

Od konca 19. pa kroz cijelo 20. stoljeće, crnogorska naučna i politička javnost, u fokusu je imala samo tri i po stoljeća crnogorske povijesti (1501. do 1851. g), koja se oblikovala oko pravoslavne Mitropolije na Cetinju, odnosno Crnogorske pravoslavne crkve, kao državne i vjerske okosnice. Takav odnos je proizlazio iz svijesti naraštaja školovanih i oblikovanih u Beogradu, koji su romantičarski zanos onovremenih naraštaja za južnoslavensko ujedinjenje, što svjesno što nesvjesno, stavljali u funkciju svetosavskoga koncepta. On je u radikalnoj varijanti podrazumijevao jedinstvo u pravoslavlju, konfrontirano s evropskim

vrijednostima, i instrumentalizirano u interesu Beograda i Moskve. Oslobođena panslavenskoga i jugoslavenskoga romantizma, savremena gledišta crnogorske političke i kulturne elite, o odnosu svetoga i svjetovnoga na crnogorskome prostoru, u crkveno-organizacionome i dogmatskome smislu, u kontekstu prostora i vremena, tokom posljednja skoro dva milenijuma bitno su promijenjena. Te su promjene prouzrokovane očitom činjenicom, koja je postala okosnica i savremenoga tumačenja prošlosti, kako su se u Crnoj Gori, kao nigđe drugo u slovenskome svijetu, u nepravilnim razmacima, smjenjivale autohtone državne formacije koje su za duhovnu okosnicu imale nekad Katoličku, nekad Pravoslavnu crkvu, pa i obje zajedno. Ta je činjenica promijenila odnos savremenih naraštaja prema vlastitoj prošlosti, uzročno-posljedično i prema najstarijoj crnogorskoj nacionalnoj i duhovnoj instituciji, naime prema Dukljansko-barskoj nadbiskupiji, kao Katoličkoj crkvi Crnogoraca katoličke vjeroispovijesti. Po popisu iz 2011. godine njih ima 5.667 od ukupno 278.865 Crnogoraca, Hrvata katolika 5.527 od ukupno 6.021 i Albanaca katolika 7.954 od ukupno 30.439 Albanaca.¹ Da bismo ove činjenice razjasnili, a i samu temu zadatu naslovom, prethodno ćemo se kratko osvrnuti na onu povijest crnogorskoga prostora, koji je u vezi s njima.

Kratka povijest Dukljansko-barske nadbiskupije

Duboka je povijest autohtonih državnih formacija koje su zauzimale prostor današnje Crne Gore; one sežu do u 4. st. pr. Kr. Te formacije su se protezale na prostoru između Boke i Drača, pa i do Neretve. U Skadru, u Albaniji, u graničnoj zoni s Crnom Gorom, bilo je jedno od šedišta ilirskih kraljeva. U Meteonu (u zahvatu sela Mataguži), desetak kilometara južno od Podgorice, na obali Skadarskoga jezera, ilirski kralj Gencije imao je rezidenciju. U Risnu, rezidirala je ilirska kraljica Teuta. Dioklecijanovom

¹ MONSTAT, izvještaj popisa 2011. godine.

reformom, koncem 3. st., prostor između Boke i Drača, sa sjevera omeđen vijencem prvih visokih planina, koje razdvajaju crnomorski od jadranskoga sliva, izdvojena je iz provincije Dalmacije kao posebna provincija Prevalitana. U ranome srednjemu vijeku, Prevalitana se našla unutar teritorija koja se u pravcu zapada protezala do Neretve, zvana Gornja Dalmacija (usp. IX. poglavlje *Ljetopisa popa Dukljanina*).² Na tom prostoru, legendarni slavenski kralj Predimir zasnovao je Tetrarhiju (usp. XXX. poglavlje istoga *Ljetopisa*).³ Njegov legendarni potomak, dalmatinski kralj Tugemir, opasao je bedemima Podgoricu, i utvrdio je.⁴ Nije isključeno ni da ju je i osnovao, mada je izglednije da je nastala, po svemu sudeći, oko bendiktinskoga samostana, reklo bi se Svetoga Marka. Samostan je vjerojatno porušen tokom Nemanjine rušilačke kampanje, iz 1186. godine, da bi na njegovim temeljima, njegov sin sveti Sava sagradio pravoslavni manastir, u kome je bila prva stolica Zetskoga episkopa Srpske crkve. U vrijeme osmanlijskih osvajanja, odnosno krajem 15. st., i nadgrađeni manastir je porušen, a na njegovim temeljima sagrađena je privatna kuća, poznata kao *kuća Dečevića*, koju predanje vezuje za manastir toga imena. Mjestom na kome se nalaze njegovi ostaci i imenovanjem manastira patronom kome je posvećen, što nije slučaj kod pravoslavnih, podupire se osnovana pretpostavka da je u temeljima, kasnije nadograđivanim, bio latinski, a izgledno vrijeme nastanka da je benediktinski.⁵ Koncem ranoga srednjega vijeka ime Prevalitane je nestalo, a zamijenjeno je imenom Zeta, koja se dijelila na istočnu, Gornju, smještenu između Drača i Skadra, i zapadnu, Donju, koja je obuhvaćala Zetsko-bjelopavličku ravnicu,

² Eduard Peričić, *Ljetopis popa Dukljanina*, Conteco, Bar, 1999, 50.

³ *Isto*, 63.

⁴ *Capioso ristretto de gli annali di Ragusa di Giacomo di Pietro Luccari*, Venetia, 1605, 7.

⁵ Stevo Vučinić, *Prilozi proučavanju Ljetopisa Popa Dukljanina i ranosrednjovjekovne Duklje*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2017, 98–100.

veći, zapadni dio Skadarskoga jezera i primorje od Bara do Risna. Početkom 15. st., dinastija Crnojevića, porijeklom ispod Lovćena, s prostora poznatog kao Crna Gora, utemeljuje državnu stolicu na obali Skadarskoga jezera, na Žabljaku, koju pod turskim pritiskom, na samom kraju 15. st., konačno premješta na Cetinje. Od toga vremena geografski pojam Crne Gore postaje politički i vremenom se proteže na prostore duboko u kontinent; nakon balkanskih ratova (1912–1913), protegao se i na Metohiju do Đakovice.

Dukljansko-barska nadbiskupija nasljednica je biskupije utemeljene nakon Konstantinovoga edikta o toleranciji vjere, iz 313., u Doljanima, četiri kilometra sjeverno od samoga središta Podgorice, u gradskoj zoni. Očuvani su ostaci dvije crkve, od kojih je jedna trikonhos s atrijem i do nje trobrodna bazilika. Za postojanje crkvene organizacije već krajem četvrtog stoljeća na prostoru provincije Prevalis (*Praevalis*), kojoj je pripadao i municipijum Duklja (*Doclea*), zna se na osnovu jednog pisma pape Siricija iz 392, u kom se pominju skadarski biskupi, Bazus i Senecijus (*Bassus i Senecius*). Duklja iz V vijeka, saznajemo i iz dokumenta koji pominje dukljanskoga epskopa Evandrusa: „Evandrus episcopus civitatis Doclea“ – kao učesnika Halkidonskog sabora 451. godine.⁶ Nedugo potom biskupsko sjedište je preseljeno tri kilometra istočno, unutar zidina antičke Duklje (Docleje), u takozvanoj bazilici A, nepoznatoga patrona. Mišljenje da je ova crkva bila biskupsko sjedište donešeno je ne samo na osnovu njezinih arhitektonskih sadržaja, koji imaju reprezentativni karakter, već i zbog pronađenih fragmenata subselijuma i katedre.⁷ U vrijeme Avarsko-slavenskih seoba seli se deset kilometara zapadnije, na Martiničku Gradinu, Porfirogenitovu Lontodoklu, u crkvu pomenutu u IX. glavi *Ljetopisa popa Dukljanina*:⁸ „Vladao

⁶ Branislav Borozan, *Rezidencijalne crkve Dukljanske episkopije-Arhipiskopije*, Zbornik radova s naučnog skupa „120 godina od oslobođenja Podgorice“, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2000, 223.

⁷ Isto.

⁸ Branislav Borozan, *Martinička Gradina-civita Dioclitiana*, Zbornik

je veoma sveti kralj četrdeset godina i četiri mjeseca. Izrodio je sinova i kćeri, a preminuo je sedamnaestog marta i bio je sahranjen u crkvi Svete Marije u Dukljanskom gradu, dostojno i uz veliki svečani sprovod. Tada narod koji se bijaše sakupio naricaše ga plačujući, pa u istoj crkvi u kojoj je bio sahranjen uzdigne njegovog sina Svetolika, koga tu arhiepiskop i episkopi posvetiše i okruniše. Baš od onog dana nastao je običaj da se u istoj crkvi biraju i ustoličuju svi kraljevi ove zemlje.⁹ U njenoj središnjoj apsidi nalazi se, takođe, supselij s katedrom i baptisterijom za krštavanje, što je sedočanstvo da je crkva imala biskupski karakter.¹⁰ Inače, Dukljanska-barska nadbiskupija je ne samo najstarija crnogorska nacionalna institucija, nego i najstarija katolička mitropolija na južnoslovenskim prostorima.¹¹ Zato je papa Klement III., 1089. godine, bulom uzdigao Dukljansko-barskoga biskupa Petra u nadbiskupa, i dodijelio mu palij, a nadbiskupiji je naznačio kao sufragane: kotorsku, ulcinjsku, svačku, skadarsku, drivašku i pilotsku biskupiju te Srbiju, Bosnu i Travuniju, s pravom da se pred njim nosi krst.¹² Svač i Drivast su bili mali episkopski gradovi, danas u ruševnome stanju. Ruševine Svača nalaze se desetak kilometara sjevernije od Ulcinja, a Drivasta desetak kilometara istočno od Skadra (Albanija). Dok je Pilot brdsko-planinska oblast u Albaniji, istočno od Skadra, u zahvatu donjega toka rijeke Drim. Inače, od 1475. godine Dukljansko-barski nadbiskup nosi i titulu *primas Serbiae*.¹³ Tako je bilo kroz sve vrijeme postojanja crnogorske slovenske državne formacije

radova sa okrugloga stola „Srednjovjekovna istorija Crne Gore“, Istorijski institut Crne Gore, knj. 3, Podgorica, 1999, 82.

⁹ Eduard Peričić, *Ljetops popa Dukljanina*, Conteco bar, str. 52.

¹⁰ *Isto*, 108.

¹¹ Branislav Borozan, *Rezidencijalne crkve Dukljanske episkopije – Arhiepiskopije*, str. 16.

¹² A. Milošević, „Papske bule i povelje“, *Istorijski zapisi*, knj. III, 1–2, Istorijski institut Crne Gore, Cetinje, 1949, 64.

¹³ Ivan Jovović, *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*, Bar, 2004, 54.

Duklje. Krajem 12. st. njezin je prostor bio predmet Nemanjine rušilačke kampanje,¹⁴ za kojom je slijedio drugi val vlaških seoba, koje su prouzrokovale radikalne demografske promjene, i s njom povezanu promjenu konfesionalne situacije, i marginalizaciju Dukljansko-barske nadbiskupije, koja je nakon Samuilove ratne kampanje, između 986. i 989. godine,¹⁵ stolicu izmjestila s Martiničke Gradine u Bar. Unutrašnjost je preplavilo pravoslavno vlaško stanovništvo, za kojim se protezala struktura Srpske crkve, i u jednom dužem procesu, dovršenom krajem 15. st, tokom treće migracije Vlaha, prognanih turskim osvajanjima, uspostavilo potpunu dominaciju. Slovenske katoličke enklave u kontinentalnome zaleđu su se nekako održavale sve do 17. st., da bi na koncu i one promijenile vjerski iskaz u pravoslavni. Tako da od toga vremena latinski obred kod slavenskoga stanovništva egzistira samo u primorskim gradovima i njihovoj bližoj okolini. A u kontinentalnome dijelu, uglavnom u južnome priobalju Skadarskoga jezera, u rubnome području, u doticaju s Albanijom.

Nakon propasti Dukljanske kraljevine, Dukljansko-barska nadbiskupija našla se u funkciji Nemanjinih imperijalnih ambicija, marginalizirana i instrumentalizirana kao podrška autoritetu srpske dinastije. U takvome statusu je ostala do smrti cara Dušana, 1355. godine. Već od 1360. do 1421. godine Crnom Gorom vladaju Balšići. U junu 1369. godine papa Urban V pismom izvještava trojicu sinova Balše I Balšića da ih prima u krilo Katoličke crkve: „Plemićima, Stracimiru, Đurđu i Balši, županima Zete, milost u sadašnjem vremenu po kojoj ćete steći slavu u budućnosti... Shvatili smo iz izvještaja našeg časnog brata Petra, biskupa Svača, koji je sada o tome predlagatelj u vaše ime, da ste odlučili da nam pristupite. Namjeravate, sa poštovanjem i iskrenim srcima pridružiti se poslušnosti i pobožnosti

¹⁴ Stefan Prvovenačni, *Sabrani spisi, Stara srpska književnost*, Novi Sad, 64.

¹⁵ Aleksandar Atanasovski, *Makedonija i Crna Gora vo sredniot vek, od vojna do romantična ljubav*, (rukopis), 4–7.

prema presvetoj Rimskoj Crkvi...¹⁶ Vrijeme uprave Balšića Zetom obilježava podijeljeni duhovni autoritet Katoličke i Pravoslavne crkvene strukture, koji vlasti nisu krnjile. Potom je Đurđev sin, Balša III, pred kraj života, teško bolestan, odselio u Srbiju, prešao na pravoslavlje, i ubrzo umro, a Zetu je ostavio svome ujaku, srpskome despotu Stefanu Lazareviću. Poslije smrti Balše III, pred turskim osvajanjima, prema zapadu već su tekle nove vlaške migracije, koje su snažnim demografskim pritiskom na istočne granice, teritoriju Hrvatske preoblikovale u izgled kifle, a Crnu Goru u potpunosti okupirale. Nedugo poslije, od 1571. godine, Nadbiskupija se našla izolovana unutar turskoga Bara, da bi pred kraj turske okupacije bila izmještena u Skadar, ponovo marginalizirana, i tako dočekala oslobođenje 1878. godine. Dvije posljednje crnogorske dinastije, koje su vladale od 1421. do 1501, odnosno od 1697. pa do 1918, Crnojevići i Njegoši, potekli su od Vlaha Kalođurđevića i Njeguša, koji su utemeljili klasičnu podlovcensku Crnu Goru, okupljenu oko Cetinjskoga manastira kao njenoga središta, u kome je bila katedra Crnogorske pravoslavne crkve.

Odnos prema najstarijoj crnogorskoj duhovnoj instituciji, mijenja se nakon Berlinskoga kongresa, 1878. Međutim, prilike oblikovane utjecajem Moskve kao pokrovitelja, ali i Beograda, od kneza Nikole zahtijevaju da se prema Nadbiskupiji, i uopšte Katoličkoj crkvi, odnosi s određenim oprezom, kako ne bi dao povoda opoziciji da ga proglasi plaćenikom Austrougarske, koja joj je bila zaštitnica. Njegove namjere prema Nadbiskupiji, mogu se sažeti u šest tačaka:

- sedište Dukljansko-barske nadbiskupije treba se vratiti iz Skadra u Bar;
- za Slovene katolike bogoslužje se treba vršiti na slavensko-me jeziku;
- sv. Misa se treba služiti iz Misala na ćirilici;

¹⁶ Pismo za štampu priredio Fransoa Lenorman, a s latinskoga preveo Miloš Milošević.

- sa Svetom Stolicom ugovorom riješiti odnose;
- spriječiti utjecaj austrougarske agenture preko Katoličke crkve i,
- učiniti sve da ilirski zavod Svetoga Jeronima bude u službi i Crnogoraca katolika.

Ovim namjerama ne može se prigovoriti. Iz njih iskri državnički odnos kneza Nikole prema Dukljansko-barskoj nadbiskupiji, što se indirektno iščitava i iz proglasa, od 28. avgusta 1910, povodom proglašenja Crne Gore kraljevinom. U njemu je jasno istaknuto gledište stanovište i svijest da je Crna Gora nasljednica ranosrednjovjekovne Duklje, čija je Dukljansko-barska nadbiskupija bila duhovna okosnica: „...Duboki su temelji ovoj obnovljenoj kraljevini našoj. Oni silaze do nekađasnih zetskih kraljeva Vojislava, Mihaila i Bodina. Vrijeme je rušilo samo ono, što je nad zemljom bilo, ali što je izidano bilo u njoj i što je usađeno bilo u srcima slobodnih gorštaka ovih planina, to nijedan silnik, koji je na našu otadžbinu nastrotao, nije mogao porušiti. Na tome dubokom temelju počeli smo mi zidati, i danas evo staroga kraljevstva našeg opet da blista pod suncem nebeskim...“¹⁷

Voljom austrougarskoga državljanina, nadbiskupa Karla Potena, ali i podrškom austrougarske diplomatije, Sveta Stolica je odlukom (breve *Aeque principalitur*), od 15. marta 1867, spojila Dukljansko-barsku i Skadarsku crkvu i sedište joj ustanovila u Skadru.¹⁸ Nakon potpisivanja konkordata između kneževine Crne Gore i Svete Stolice, 8. oktobra 1886, potpisanoga vještim posredovanjem kneževa prijatelja, biskupa đakovačkoga Strosmyera, papa Lav XIII donio je dekret o razdvajanju skadarske i barske nadbiskupije, i istoga dana je Kurija imenovala za barskoga nadbiskupa franjevca Šimuna Milinovića iz

¹⁷ *Cetinjski vjesnik*, 28. VII 1910, br. 60.

¹⁸ Moris Faber, „Pravo barskih nadbiskupa na naslov ‘Primas Srbije’“, *Glasnik zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini*, XVII, Sarajevo, 1906, str. 446.

Lovreća u Dalmaciji.¹⁹ Konkordatom, članom 3, riješeno je da pod duhovnom jurisdikcijom nadbiskupa barskoga pripadaju svi katolici u Crnoj Gori, a u crkvenim poslovima on ovisi neposredno i isključivo o Svetoj Stolicu. Članom 9. Vlada je priznala valjanost i mješovitih brakova sklopljenih pred katoličkim sveštenicima po crkvenim zakonima; članom 12. je predviđeno da radi pripreme crnogorskih mladića, sposobnih da budu katolički sveštenici, u sporazumu s barskim nadbiskupom, Vlada će izabrati neke zaslužnije, koje će slati u Rim da tamo završe nauke. Prvih pet godina slat će se po dva mladića u Rim, a poslije samo po jedan.²⁰ Ova tri člana su izazvala buru u srpskoj i ruskoj javnosti, koje su se prema konkordatu postavile u opoziciju, a ni Austrougarska u tome pitanju nije stajala po strani. Rusija se plašila snaženja uticaja knjaza Nikole u evropskoj javnosti, koji je tako dobijao potporu politici koja se nije oslanjala samo na Rusiju, a ne kako se tumači zbog bojazni od prozelitizma. Srpska je javnost bila zapljusnuta tekstovima kojima se konkordat napada zbog dva razloga: da je štetan za srpsku državu i da je izdajnički akt jednoga pravoslavnoga kneza uperen protiv pravoslavlja. U biti, razlog je bio istovjetan ruskom. Srbija je već tada ozbiljno pretendirala da izađe na Jadran, i svako snaženje crnogorske države, tek oporavljene od višestoljetnih ratova, umanjivalo je njezine šanse da te pretenzije ostvari aneksijom, mada joj je to uspjelo 1918. Motivi Austrougarske bili su vezani za strah od snaženja panslavističkog pokreta, koji je po naravi stvaru rušio temelje dvojne Austrougarske monarhije. Sljedeće, 1887. godine, Sveta je Stolica odobrila uvođenje staroslovenskoga jezika u liturgijsku upotrebu. Papa Lav XIII je, 1890, posebnom uredbom odobrio štampanje Misala na staroslovenskom jeziku, na glagoljici, jer se Austrougarska protivila ćirilici.

¹⁹ Ante Prološćić, Nadbiskup barski fra Šimun Milinović, *Počeci*, 14 (2017) 1, str. 66.

²⁰ Ivan Jovović, *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*, Bar, 2004, 179–181.

Za štampu ga je pripremio franjevac glagoljaš Dragutin Antun Parčić iz Vrbnika. Parčić otkriva svrhu i smisao truda koji je uložio u priređivanje i štampanje barskog misala, pa između ostalog piše: „...jeda bi se sačuvalo ono malo slavenskoga bogoslužja, što tinja u južnih krajeva našega naroda, a to je bio uvijek cilj, za koji sam težio.“ Skoro kompletan tiraž, osim desetak primjeraka, otkupio je Austrougarski poslanik u Vatikanu, da bi se spriječio da ga koriste slavenske biskupije u carevini. Povodom prve službe na slavenskom jeziku, održane 1. januara 1895, u katedralnoj crkvi u Baru, priređene su velike svečanosti.²¹ Iako je spriječio uticaj Austrougarske agenture preko Katoličke crkve, izborom Milinovića za nadbiskupa, nije spriječio preimenovanje slovenskoga zavoda Svetoga Jeronima u Rimu. Papa je breveom *Slavorum gentem*, od 1. avgusta 1901, preimenuo Ilirski zavod Svetoga Jeronima u Hrvatski zavod Svetoga Jeronima. U devetoj tački Statuta Zavoda piše da će se ubuduće u zavod primati pitomci koji su po rodu i jeziku hrvatske nacionalnosti.²² Za kneza je to bilo problematično zbog dva razloga: bulom je Dukljansko-barska nadbiskupija ubrojena u hrvatske, i tako dovedena pod kompetencije austrougarskih podanika, što je bilo neprihvatljivo za jednu suverenu državu, a Crnogorci katoličke vjere su se lišavali nacionalne atribucije, što je također bilo neprihvatljivo.

Između dva rata, 1925. godine, kralj Aleksandar je naumio premjestiti sjedište Dukljansko-barske nadbiskupije u Beograd, što je spriječeno zalaganjem svih Barana i ukupne javnosti. U socijalističkome periodu bila je na margini crnogorskoga društva, kao i druge crkve i vjerske zajednice.

²¹ *Isto*, 189.

²² *Isto*, 190, navedeno prema: A. Pecarić – J. Pecarić, *Položaj Hrvata i katolika u Crnoj Gori od svetojeronimske afere do danas*, Simpozij „Jugoistočna Europa u XX. stoljeću“, Dubrovnik, 23–25. maja, 1996. Referat je bio polazište za tekst: Željko Krušelj, „Zaljev hrvatskih svetaca bez Hrvata“, *Hrvatski Obzor*, od 17. 06. 1996.

Dukljansko-barska nadbiskupija danas

Početak devedesetih godina prošloga vijeka, Nadbiskupiji i katolicima uopšte, natovarile su se na vrat svetosavske horde, koje su ih demonizirale, optužujući ih kao arhineprijatelje pravoslavnoga svijeta i država. To je posebno vezano za ime Amfilohija Radovića, vladike crnogorsko-primorske Mitropolije srpske crkve, ustoličenoga 6. januara 1991. godine na Cetinju. Odmah je instrumentalizovao kler protiv crnogorskoga državnoga i nacionalnoga bića, Katoličke crkve i same Evrope; predvodio je i ratno-huškačku kampanju Beogradske patrijaršije tokom ratova Srbije protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Poznata je Amfilohijeva izjava kako su Crnogorci „komunistički nakot i kopilad“. U Ljubljanskoj *Mladini*, oktobar 1988. godine, Amfilohije Radović je izjavio: „Stav komunističke partije i to po direktivama Kominterne prije rata, bio je da Balkan i u sruću Balkana srpski narod treba da se oslabi. Na temelju toga stvoreni su novi narodi koji u istoriji nijesu nikad ni postojali, kao recimo Crnogorci, oni su najočigledniji primjer.“²³ Prije neku godinu, na pitanje novinarkice: „Šta mislite o crnogorskom državnom projektu“, odgovorio je: „Ne pravi se pita od onoga.“²⁴

Mitropolit Amfilohije, mitropolit dabrobosanski Nikolaj i episkop zahumsko-hercegovački Atanasije izdali su 1998. godine zajedničko saopštenje: „Takozvana autokefalna crnogorska crkva sastavljena je od jednog raspopa, jednog raskaluđera i jednog nesvršenog učenika Cetinjske bogoslovije, delikventnog ponašanja, predstavlja jednu necrkvenu i anticrkvenu sektu. Zato svako učestvovanje u toj sekci znači umjesto blagoslova božijeg, prizivanje prokletstva na sebe i svoje potomstvo!“²⁵

²³ Navedeno prema: Veseljko Koprivica, *Amfilohijeva sabrana nedjela*, Podgorica, 2011, 32.

²⁴ *Isto*, 50.

²⁵ *Isto*, 87.

Prije nekoga vremena, nakon liturgije u crkvi na Ružici, prisutnima je veličao vladiku Danila i njegovo tobožnje iniciranje pokolja crnogorskih muslimana, koje je nazvao lažnim ljudima: „Mnogi i danas prigovaraju kako je to smio vladika Danilo. Jeste da je strašno pobiti ljude, međutim, još je strašnija duhovna smrt koju siju oko sebe ti lažni ljudi, sa lažnom vjerom.“ Posljednje uvrede crnogorskoj naciji Amfilohije je uputio 17. jula 2017, kada je, na praznik „proroka Mojsija Bogovidca i Svetog Petra Dabrobosanskog“, sa sveštenstvom služio liturgiju u Cetinjskom manastiru, i tom prilikom kazao „... A ovi misle da su Crnogorci samo zato što su se, kao i volovi, rodili u Crnoj Gori. Nijesu to Crnogorci.“²⁶

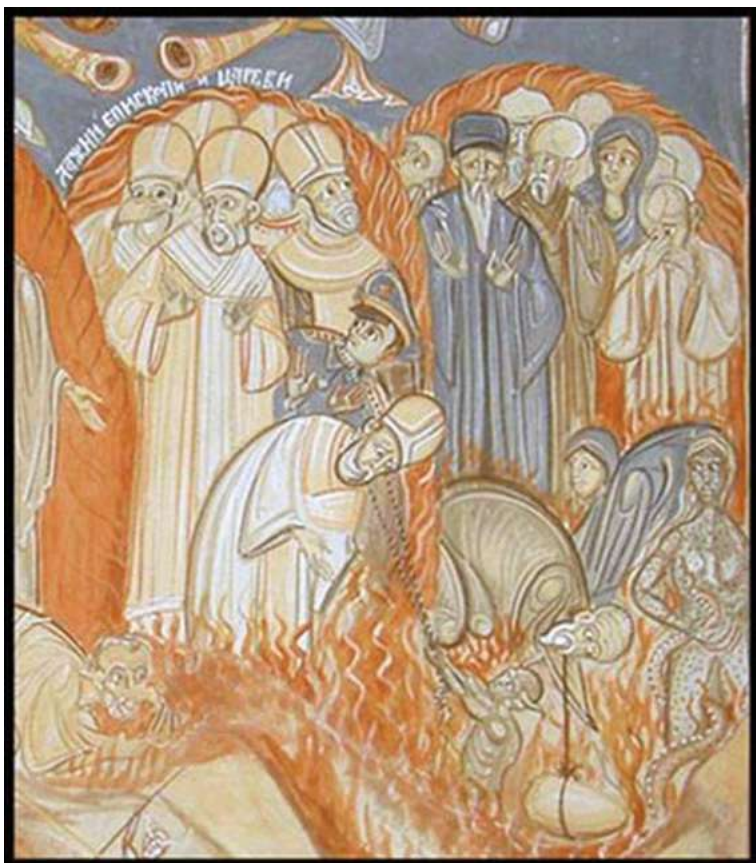
Protiv Dukljansko-barske nadbiskupije rat je poveo brutalnim načinom i sredstvima, rušeći katoličke oltare u dvooltarskim crkvama. Na meti prva se našla dvooltarska crkva u Spiču (Sutomoru), predgrađu Bara. Tako je klirik srpske crkve, 1995. izbačio katolički oltar iz zajedničke crkve sv. Petke u Sutomoru, tumačeći ga kao izraz prozelitizma prema pravoslavcima.²⁷ Godinu dana prije referenduma o nezavisnosti, 18. juna 2005, iznad grada Bara, na vrhu planine Rumije (1650 m.), na kulturnome mjestu na koje vjekovima, na Trojičindan, katolici, pravoslavni i muslimani zajednički tradicionalno iznose krst kneza Vladimira, helikopterom srpske vojske, SPC postavila je limeni objekt (crkvu).²⁸ Od tada, katolici i muslimani ne pohode Rumiju na Trojičindan. Tim aktom jasno je stavila na znanje Dukljansko-barskoj nadbiskupiji, i svim podrumijskim katolicima, da je to prostor velikosrpskih imperijalnih ambicija, u kome su, kao i muslimani, nepoželjni. Istu poruku je poslala i freskom u crkvi primorskoga manastira Podmaine. Prikazane likove javnost tumači kao kardinale Rimske

²⁶ *Amfilohije o volovima i Crnogorcima*, na:

<http://mondo.rs/a1041956/Info/Ex-Yu/mitropolit-Amfilohije-Crnogorci.html>
(19. 09. 2017).

²⁷ V. Brajović, Skrnavljenje suživota, *Vreme*, 06. 01. 1996., 17.

²⁸ Crkva doletela s neba, Dnevni list *Novosti* Beograd, od 19. jun 2005.

Kardinali, Josip Broz i vladika Mihailo pred vratima pakla

crkve u društvu Josipa Broza i poglavara Crnogorske pravoslavne crkve vladike Mihaila u predvorju pakla.²⁹

Ugovor između Crne Gore i Svete Stolice

Nakon referenduma o nezavisnosti, crnogorska Vlada pokrenula je proces ugovornoga rješavanja odnosa sa Svetom Stolicom. Temeljni ugovor između Svete Stolice i Crne Gore

²⁹ *Monitor*, Podgorica: *Vesti*, Frankfurt, 24. decembra 2004.

(u daljem tekstu: Temeljni ugovor) potpisan je 24. juna 2011. u Vatikanu. U ime Crne Gore potpisao ga je premijer crnogorske vlade Igor Lukšić, a u ime Svete Stolice njezin državni sekretar kardinal Tarcisio Bertone. I jedna i druga strana odale su priznanje nunciju Alessandru D'Ericu i ambasadoru Crne Gore Antunu Sbutegi, koji su bili najzaslužniji da je Temeljni ugovor potpisan.³⁰ Tim povodom premijer Lukšić je izjavio: „Ovaj istorijski trenutak nas podsjeća na vjekovni kontinuitet veza sa Svetom Stolicom, posebno na konkordat koji je Knjaževina Crna Gora potpisala sa Svetom Stolicom. Čini nam posebno zadovoljstvo što je Crna Gora prva savremena država sa pravoslavnom većinom koja potpisuje ovakav ugovor, što svjedoči o njenoj ekumenskoj vokaciji.“³¹ Na njegov govor burno je reagovala Mitropolija crnogorsko-primorska Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori (SPC). Kritikovala je potpisivanje ugovora sa Svetom Stolicom, jer je smatrala da se time „diskriminišu“ ostale vjerske zajednice i tražila je od države da se „na isti način i u istom obimu prava“ regulišu odnosi s ostalim vjerskim zajednicama.³² Sporazum smo kritikovali i mi, jer je članom 5. Temeljnoga ugovora,³³ dato pravo nadležnoj crkvenoj vlasti da ima isključivo pravo da slobodno uređuje vlastito crkveno ustrojstvo, da osniva, mijenja i ukida crkvene pokrajine, nadbiskupije, biskupije, apostolske administrature, teritorijalne prelature, teritorijalne opatije, osobne prelature, župe, ustanove posvećenog života i udruženja apostolskog života, kao i druga crkvena pravna tijela. Iz ovoga člana proizlaze i razlozi naše kritike. Prvi je u vezi Katoličke crkve, a njega smo kritikovali zbog četiri stvari:

³⁰ Ivan Jakulj, Međunarodni ugovori Svete Stolice i Crne Gore: povjesno-pravni vid, *Crkva u svijetu*, 47 (2013) 2, 250.

³¹ *Večernje Novosti*, 24. jun 2011.

³² *Blic*, 24. lipnja 2011.

³³ Nalazi se na službenom portalu Vlade Crne Gore.

1. Dukljansko-barska nadbiskupija, kao najstarija crnogorska nacionalna institucija i Katolička crkva u Crnogoraca katoličke vjere, kao takva morala je biti opisana u Temeljnome ugovoru, koji bi joj garantirao čast i prvijenstvo;

2. trebalo je obavezati Svetu Stolicu da za Albance katolike osnuje posebnu biskupiju, što bi bilo korektno i pravedno. Naime, u Kotorskoj biskupiji okupljeni su uglavnom svi Hrvati, a Dukljansko-barska je crnogorska, i okuplja većinu Crnogoraca katolika. Potom je trebalo uslijediti osnivanje Crnogorske biskupske konferencije koju je također trebalo ugovoriti;

3. morala se ugovoriti obaveza Svete Stolice da na čelo Dukljansko-barske nadbiskupije postavlja i biskupe po nacionalnosti Crnogorce. Katoličkih sveštenika crnogorske nacionalnosti ima među crnogorskim iseljenicima u Latinskoj Americi, poglavito Argentini,

4. obavezati da za Crnogorce katolike školuje kler crnogorske nacionalnosti, koji bi se služili crnogorskim jezikom u liturgiji, budući da je Dukljansko-barska nadbiskupija depozit crnogorske tradicije i povijesti i jedna od njezine dvije tradicionalne kršćanske duhovne okosnice – pravoslavne i katoličke.

Drugi razlog zbog kojega smo kritikovali član 5. Temeljnoga ugovora je u vezi Srpske pravoslavne crkve. Naime, već tri desetljeća zemlja se suočava s brutalnim napadima klira Srpske crkve, koji zaklonjeni omoformom i epitrahiljom, javno, s katedre i s oltara, pozivaju u rat protiv evropske civilizacije, a posljednjih dvanaest godina i na rušenje ustavnoga poretka. Dozvoliti joj da u istome obimu i na isti način riješi svoj odnos s crnogorskom državom, kako je to riješio član 5. Temeljnoga ugovora između Crne Gore i Svete Stolice, za Crnu Goru je neprihvatljivo. Jer bi joj istovjetan član omogućio da legalno nastavi takvu protivdržavnu praksu, između ostaloga, suverenim izborom klira i episkopa, uglavnom izbjeglih iz Krajine i Bosne i Hercegovine, koji su ostrašćeni neprijatelji ustavnoga poretka Crne Gore i samih Crnogoraca.

Kritika je uticala na Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija Crne Gore da preko Apostolske nuncijature, 12. januara 2012. predloži izvjesne promjene koje bi se unijele u Temeljni ugovor između Svete Stolice i Crne Gore. Državni sekretarijat Vatikana se saglasio i obavijestio Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija Crne Gore da je saglasan:

1. da se u članu 2. Temelnog ugovora, nakon stava 3, doda novi stav 4. koji glasi: „4. Teritorijalna konfiguracija crkvenih područja neće se prostirati izvan granica Crne Gore“;

2. da se u članu 6. nakon stava 2, doda novi stav 3. koji glasi: „3. Prije objavljivanja imenovanja dijecezanskih biskupa, Sveta Stolica će o tome obavijestiti Vladu Crne Gore, iz poštovanja i na povjerljiv način“;

3. da se u članu 11. nakon stava 2, doda novi stav 3. koji glasi: „3. Prava na nepokretna dobra iz stavka 1. ovog člana bit će upisana ili registrovana na ime crkvenih pravnih osoba u Crnoj Gori. Izgradnja ili rekonstrukcija vjerskih objekata bit će u skladu sa zakonodavstvom Crne Gore. Dobra koja predstavljaju kulturnu baštinu Crne Gore ne mogu se otuđiti ili iznijeti iz države bez saglasnosti Vlade Crne Gore.“

Ova Nota, i Nota u odgovoru Crne Gore, dio su Temelnog ugovora između Svete Stolice i Crne Gore, potpisanog 24. juna 2011.³⁴

Ovim ugovorom nisu riješena mnoga pitanja od nacionalnoga i državnoga interesa, koja smo istakli u kritici Temelnog ugovora, a tiču se Crnogoraca katoličke vjeroispovijesti. Ni status Dukljansko-barske nadbiskupije nije riješen na način koji je primjeren njezinome mjestu i ulozi u crnogorskoj povijesti. Sva ova pitanja će se rješavati u budućnosti, na temelju člana 20., stavak 2. Temelnog ugovora, posredstvom Mješovite komisije, sastavljene od predstavnika dviju strana, nadležnih da raspravljaju o pitanjima od zajedničkog interesa i predlažu dodatna rješenja.

³⁴ Ivan Jakulj, *Međunarodni ugovori Svete Stolice i Crne Gore: povjesno-pravni vid*, 251.